

Társadalmi rétegződés

Bevezetés a szociológiába

WJLF SzM Pecze Mariann

Társadalom: egyének alkotják, köztük többé-kevésbé állandó viszony – egyenlőtlenség

A társadalomnak szerkezete van!

□ A társ.-i rendszerek 3 szintje:

1. Makro-struktúra

2. Mezo-struktúra

3. Mikro-struktúra

szintje

Társadalmi rendszerek vizsgálata:

1. Szerkezetvizsgálat
2. Rétegződésvizsgálat

- *A társadalmon belüli pozíciók közötti viszonyok*
az azokat betöltő egyének, csoportok közötti viszonyok
- Társ.-on belüli helyzet: pozíció, **státusz**

 meghatározott **szerep**
 meghat. **viszonyokat** ír elő
ezek alkotják a társ-i szerkezetet

Ez alapján:
osztályok, rétegek

A különböző társadalmi csoportok (osztályok) közötti társadalmi viszonyok (pl. munkamegosztás, tulajdon, hatalom) összessége

Társadalmon belüli különböző pozíciók közti viszony, melyek között érdekellentétek állnak fenn

NEM FELTÉTLENÜL HIERARCHIKUS SORRENDISÉG!

1. Társadalmi szerkezet

- Társadalmi rétegződésen – a legáltalánosabban – a társadalomban élő egyének és csoportok hierarchikus elrendeződésének módját értik - a különböző **embercsoportok közötti egyenlőtlenségek rendszere**
- A társadalom rétegződése, illetve tagozódása (ki van kedvezőbb/kedvezőtlenebb helyzetben)
- Különböző ismérvek (foglalkozás, beosztás, munkahely, iskolai végzettség, jövedelem, lakóhely, életmód, életkörülmények...) alapján megállapított társadalmi kategóriák helyzetének eltérése
  - ❑ Hogyan differenciálódik a társadalom?
  - ❑ Mekkora az egyenlőtlenség mértéke?
  - ❑ Mik a deprivált társadalom nehézségei?

HIERARCHIKUS ELRENDEZŐDÉST MUTAT!

2. Társadalmi rétegződés

A kettő (társ.-i szerk. és rétegződés) nem elválasztható: a **társ.-i szerk.** szempontjából fontos pozíciók közötti viszonyokat empirikus **rétegződésvizsgálatokkal** lehet feltárni

Az **egyenlőtlenség** leírására a társadalmi rétegződés fogalmát használja a szociológia (kiváltságosok – hátrányos helyzetűek)

Subscribe for the
INDUSTRIAL WORKER
Foremost Exponent of Revolutionary
Industrial Unionism
Published in the English Language
One Dollar per Year
Three Months 25c
P. O. Box 2129 Spokane, Washington

CAPITALISM

WE RULE YOU

WE FOOL YOU

WE SHOOT AT YOU

WE EAT FOR YOU

WE WORK FOR ALL

WE FEED ALL

PYRAMID OF CAPITALIST SYSTEM

ISSUED BY NEDELJKOVICH, BRASHICH AND KUCHARICH.

Copyrighted 1911 by The International Pub. Co., 1747 W. 25th St., Cleveland, O., U. S. A.

Alapfogalmak

- ❑ **Státusz:** Az egyén által a társadalomban, és a társadalmi intézményekben elfoglalt pozíció. Egy személy többféle státuszt foglalhat el. A társadalmi státuszok betöltői meghatározott szerepek szerint viselkednek (pl. főnök-beosztott, kizsákmányoló-kizsákmányolt, hatalmon lévő-elnyomott stb.)
- ❑ **Szerep:** A különböző társadalmi státuszokhoz tartozó viselkedési minták (jogok és kötelezettségek) együttese. (tanár, orvos, politikus) A társadalom elvárja, hogy a státusból eredő elvárásoknak megfeleljen az adott szerepet betöltő személy.
- ❑ **Társadalmi osztály:** Termelőeszközökhöz való viszony alapján definiált
Modernebb értelmezés: munkahelyi viszonyok, termelőeszközök felett rendelkezők, de nem tőkések
- ❑ **Társadalmi réteg:** a társadalmi egyenlőtlenségek rendszerében (pl. foglalkozás, iskolai végzettség, lakóhely, vagyon-jövedelem) hasonló helyzetben lévők csoportja
- ❑ **Státuszcsoporthoz:** Az egyéneknek (családoknak) az a csoportja, amelynek tagjai különböző rétegződési dimenziókban hasonló helyzetben vannak (pl. hasonló az anyagi helyzetük, fogyasztásuk, életmódjuk, lakókörnyezetük, foglalkozásuk stb.)
- ❑ **Elit:** A társadalmi hierarchia csúcsán elhelyezkedő kis létszámú csoport
Hatalmi elit: gazdasági és politikai hatalom van a kezében

- Rabszolgaság
- Kasztrendszer
- Rendi tagozódás
- Osztálytagozódás
  - Képlékenyebb kategória, nem születés alapú, hanem gazd.i kül., teljesítmény,- mobilitás nagyobb mértékű
  - személytelen kapcsolatok
  - **A népesség azon csoportja, melynek tagjai a rendelkezésükre álló gazd.-i erőforrások szerint azonos pozit foglalnak el.**
  - Nyugati társ. alapvető oszt.: felső, közép, munkásoszt.,
+parasztok

A rétegződés 4 alapvető rendszere

(Giddens, 222-225.)

The Rich

The Upper
Middle Class

The
Middle
Class

Everyone
Else

RÉTEGZŐDÉSI MODELLEK

- Egydimenziós
Marx, Pareto, hatalomelmélet
- Három dimenziós
Max Weber, Pierre Bourdieu, Wright
- Többdimenziós
Geiger, Lenski

Hány dimenziót emel ki a társ-ban elfoglalt pozíció meghatározó tényezői közül?

1. Karl Marx

Gazdaság központi - a termelőeszközhöz való viszony

Tőkés társ. 2 osztálya: tőkésék, bérmukások + átmeneti osztályok

2. Pareto – elitelmélet

A társ.-i szerk. a hatalmi elit határozza meg

2 alapvető osztály: elit, irányítottak (a hatalmon lévő *régi elit* és a hatalom megszerzésére törekvő *új elit* közötti harc)

3. Hatalomelméletek (II. vgh. után)

Dahrendorf (1953): a gazdasági hatalom birtokosai állnak a hierarchia csúcsán, nem a tőketulajdon a döntő Mills (1962): gazdasági, politikai, katonai elit

1. Egydimenziós

rétegződési modellek

1. Max Weber

Gazdasági dim. (MEP helyzet is!), Hatalom, Megbecsültség – presztízs, státusz? (rend) (XX. század eleji Németországban három csoport a társadalmi hierarchia csúcsán: a tőkés, a vezető állami hivatalnokok, és a régi arisztokrácia)

2. Pierre Bourdieu tőkeelmélete

Pénztőke, Kulturális tőke, Kapcsolati tőke

3. Újmarxisták: Wright ('80-as évek)

Termelőeszköz-tőke, szervezeti tőke, Szakképzettségi tőke

3 egyértelmű kapit. osztály: burzsoázia, kispolg., proletariátus; +4 egyéb helyzetű, közbülső kateg.

2. háromdimenziós rétegződési modellek

A társadalmat nem lehet néhány dimenzió mentén leírni

alap: Weber: a társ.szerk. többdimenziós fogalom

1. Geiger (1949)

Osztályfogalom helyett **réteg**fogalom

=objektív életkörülmények kül. + életstílus, gondolkodásmód

Dimenziói: term.eszk. birtoklása, foglalkozás, műveltség, jövedelem

2. Lenski (1966)

7 féle osztályrendszer: politikai-hatalmi, vagyoni-tőketulajdonlási, **foglalkozási**, isk.végz., faji-etn.-vallási, nem, életkor → 10 foglalkozási osztály (1. tőkés vállalkozók – 10. munk.nélk.)

3. Többdimenziós

rétegződési modellek

A különbségek adottak, DE: egyéni különbségekből kell kiindulni – mekkora kül. vannak az emberek között az egyes tényezők szempontjából

Pl.: anyagi helyzet, lakás, öltözködés, kulturális szint – 1-5 skálán hol áll az egyén az egyes tényezők szerint. Egy tényezőben azonos helyzet: azonos státuszcsoport (Kolosi)

Társ. szerk.vizsg.: JELENTŐSESEN befolyásolja a pozíció az életesélyeket!

4. Dimenziók nélküli elmélet

VIZSGÁLATI MÓDSZEREK

(Andorka, 154.)

1. Survey-módszer

- 1963 – KSH rétegződésfelvétele (jövedelem) '88-ig
- '81-'82: sokdimenziós r.f. (jöv.-ről nem)
- TÁRKI: előbbi+jövedelem
- Háztartási ktsgvetés-felvétel (önkéntes...)
- 1992 óta: BKE+TÁRKI Magyar Házt. Panel

2. Önbesorolós módszer

- A megkérdezett sorolja be magát

3. presztízsvizsgálat

- Foglalkozások 3-5 fokú skálán való értékelése, vagy sorrendbe rendezés

4. SES – társadalmi-gazdasági státusz (socioeconomic status)

- Presztízsz, jövedelem, iskolai végzettség összefüggése

HOGYAN TAGOLÓDIK A MAGYAR TÁRSADALOM?

Pontosabban: hogyan tagolják megfigyeléseikkel
a ‘magyar társadalmat’ a különféle megfigyelők?

Matolcsy Mátyás jövedelembecslése - 1930

- Parasztság: gazd.-i cselédek, mg.-i munkások, törpebirtokosok (1-5 hold), kisbirtokosok (5-10 hold), középparasztok (10-25 hold), gazdag parasztok (25 hold felett)
- Bányászok, kohászok külön
- Munkások (szakképzett és szakképzetlen együtt)
- Kis jövedelmű önálló kisiparos
- Középosztály (tisztviselők, kereskedők, magasabb jöv. kisiparos)
- Legnagyobb adót fizető réteg (0,6 %) (gyáriparok, bankok nagytőkései, nagybirtokosok, államhivatalnokok)

lakosság fele: mezőgazdaságból él
kis középoszt. (20 %),
nagy jövedelemkülönbségek

1945 előtt

Erdei Ferenc: "felemás" társadalom M.o.-n:

1. Történelmi-nemzeti társ.:

Feudális maradvány

- Egyházak
- Államhivatalnokok
- Nagybirtokosok
- Arisztokrácia
- Úri középosztály
- Nemzeti kispolgárság

2. Modern polgári társ.:

Polgárosodás elindulásával

- Kapitalista vállalkozók
- Polg.-i szárm. arisztokrácia
- Kap. kispolgárság
- Kisiparos, kiskereskedő
- Szabadpályás értelmiségi
- munkásság

Torlódott,
többes
társadalom-
szerkezet

3. Paraszti társadalom

parasztság, mezőgazd.-i munkásság a társadalom alatt élt
Parasztok: 50-55 % (fejlett o.: 20%) '45 utáni földosztás

Két vgh. között

egyedül uralkodó, tudományosnak nevezett gondolatrendszer a történelmi materializmus

két osztály és egy réteg modell

a termelőeszközökhöz
az állami tulajdonon
keresztül kapcsolódó
munkásosztály

(+maradék kategóriák-kisiparos, egyéni parasztság)

a szövetkezeti tulajdon
meghatározta
szövetkezeti **parasztság**

a szellemi foglalkozásúak
értelmiségi rétege

„ha csak a munkásosztály, a termelőszövetkezeti parasztság és az értelmiségnek nevezett szellemi réteg életkörülményeit, jövedelmét hasonlították össze, akkor a magyar társadalom nagymértékben egyenlő volt, és még inkább haladt az egyenlőség felé. E három kategória között ugyanis valóban csökkentek a különbségek.” (Andorka)

1945 után: „sztálini modell”

- ✓ a társ. több, mint fele munkásosztály – nem kezelhető egységesnek!
- ✓ a társ.-i különbségek csökkennek a 3 kategória között, viszont
- ✓ nőttek a kategóriákon belül (szakmunkások vs. képzetlenek; szellemin belül is)

A továbbra is fennálló társadalmi különbségeket nem a tulajdonforma különbözősége, hanem a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely, a végzett munka jellege magyarázza meg.

Új modell kidolgozása!

1960-as évek Magyarországnak társadalmi és hatalmi egyenlőtlenségei

Ferge Zsuzsa modellje (alap: ksh 1962-63: széleskörű adatfelvétel a társadalmi rétegződés vizsgálatához)

I. szellemi foglalkozásúak:

1. vezetőik és értelmiségiek
2. középszintű szellemi
3. irodai dolgozók

II. nem mg.-i fizikai foglalkozásúak:

4. szakmunkások
5. betanított munkások
6. Segéd munkások, hivatalsegédék, stb.

III. mezőgazdasági fizikai

7. parasztság
- + 8. nyugdíjas

Használata elterjedt

Kolosi, Szelényi szerint torzít (rejtett mechanizmusok; külföldi utazás lehetősége, tartós fogy.cikkek, művelődés, lakáshoz jutás...)

□ **'70-es évek:** további differenciálás:

■ Vezető beosztásúak:

- Gazd.-i
- Közig.-i
- Politikai

■ Szakértelmiség:

- Agrár
- Humán
- Műszaki

■ Szakmunkás, betanított:
(Kemény István)

- Építőipar, vasipar...
(szakmák szerint)

1968. munkajelleg-csoportok

Nyolc elméleti dimenzió:

I. Tulajdonviszonyok: 1) állami tulajdonban, 2) szövetkezeti tulajdonban, 3) saját tulajdonban lévő termelési eszközökkel dolgozók.

II. Hatalom–vezetés: 1) vezetők (országos vagy területi szinten, ill. középszintű intézményeknél komplex döntésekben részvételi joguk van), 2) vezetettek.

III. Szakképzettség, tudásszint (iskolai végzettség): 1) egyetemi végzettség, 2) középiskolai végzettség, 3) általános iskolai végzettség, 4) általános iskolánál alacsonyabb végzettség.

IV. A társadalmi munkamegosztásba való bekapcsolódás rendszeressége: 1) rendszeres munkaviszony teljes munkaidővel, 2) rendszeres munkaviszony nem teljes munkaidővel, 3) nem rendszeres (nem intézményesített) munkaviszony.

V. A munka mezőgazdasági, illetve nem mezőgazdasági jellege: 1) mezőgazdasági jellegű munka, 2) nem mezőgazdasági jellegű munka.

VI. A képességek jellege: 1) szellemi munka, 2) fizikai munka.

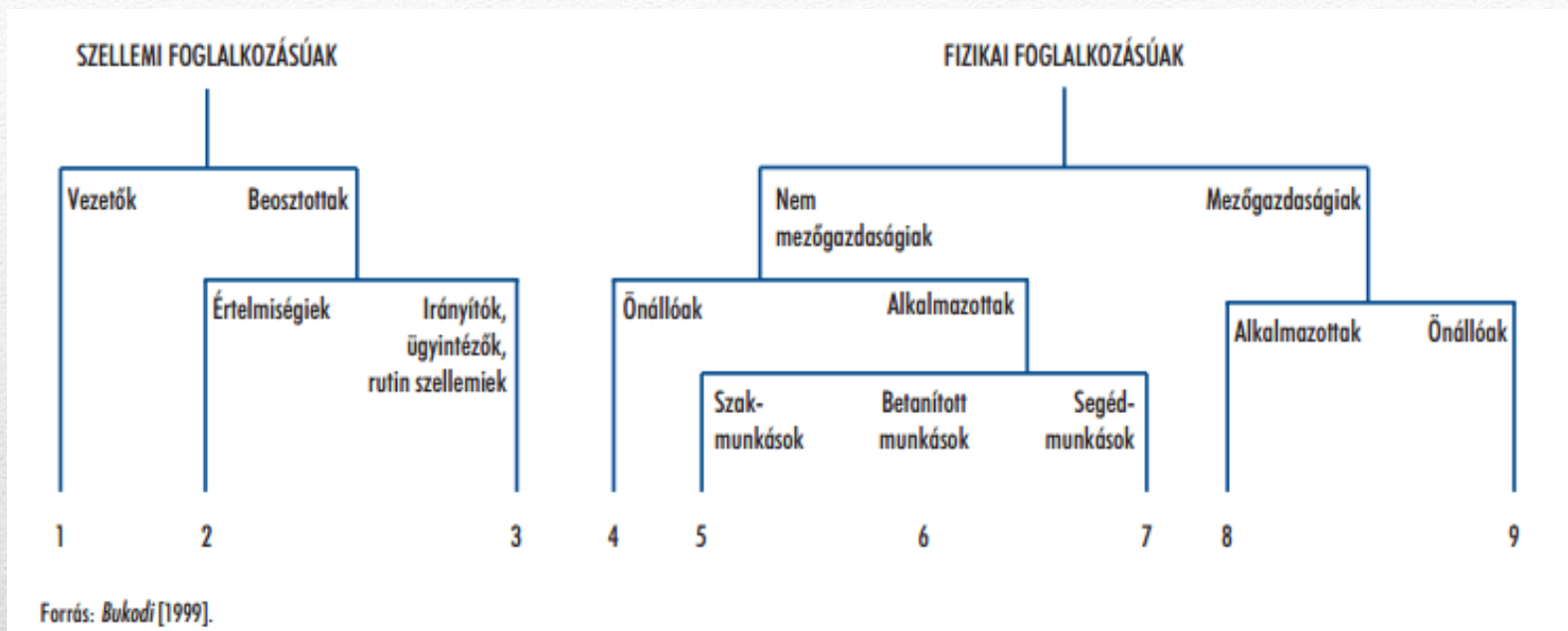
VII. A munka alkotó vagy rutinos jellege: 1) alkotó jellegű munka, 2) rutinmunka.

VIII. A munkatárgy típusa: 1) termelő jellegű népgazdasági ág, 2) nem termelő jellegű népgazdasági ág

- ✓ előzmény, illetve előfeltétel jellegű dimenziók (pl. a származás és a lakóhely jellege),
- ✓ következmény jellegű változók (pl. a kereset és a presztízs), illetve
- ✓ a társadalmi munkamegosztástól jórészt függetlennek tekintett változók (pl. a nem, a kor, a családi állapot, a családnagyság, a családtípus, a gyermekszám, a vallás és az etnikai hovatartozás)

Ferge rétegsémájának dimenziói

Ferge rétegsémája az 1990-es évek második felében

A kemény modernizációs mutatók javulnak (gazdaság szerkezeti átalakulása, statisztikai jelzőszámok)

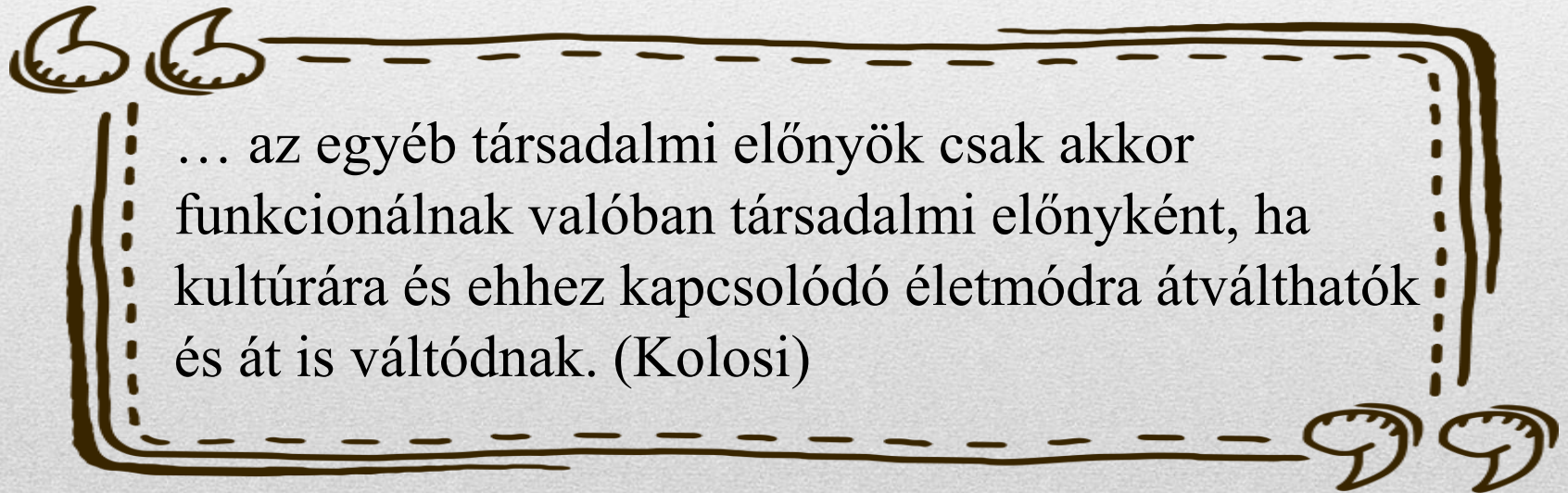
DE számos probléma merül fel:

- ✓ Életminőség javulása aránytalan nagy munkaerő- ráfordítással sikerül
- ✓ Önálló egzisztenciák számának drasztikus csökkenése
- ✓ A hagyományos európai értékrendektől való folyamatos távolodás
- ✓ Társas kapcsolatok jellemzője az atomizálódás, közösségen kívüliekkel bizalmatlanság
- ✓ Civil szféra hiánya, amely nagymértékben hátráltatja a társadalmi integráció folyamatát
- ✓ Gulyáskommunizmus (akik nem konfrontálódtak a hatalommal, azok nyugodtan élhették mindennapjaikat)

Felemás modernizáció (Andorka)

A Horthy korszak utáni kommunista hatalomátvétel megszakította az 1945 utáni paraszti polgárosodást, amihez csak a 60-as években kibontakozó második gazdaságban lehetett visszatérni.

A kulturális életmódminták a szocialista represszió éveiben bűvópatakszerűen és töredékesen ugyan, de áthagyományozódnak, újratermelődnek.

... az egyéb társadalmi előnyök csak akkor funkcionálnak valóban társadalmi előnyként, ha kultúrára és ehhez kapcsolódó életmódra átválthatók és át is váltódnak. (Kolosi)

Megszakított polgárosodás

(Szelényi Iván- Juhász Pál)

A hatvanas évek első feléig elkészült lakótelepek urbanisztikai és szociológiai vizsgálata mellett az állami, illetve szövetkezeti lakásállomány elosztási kérdéseivel foglalkoznak.

„Arra számítottunk, hogy a munkásoknak jobb esélyei lesznek arra, hogy jó állami lakásokhoz jussanak, mint az értelmiségieknek, de adataink azt mutatták, hogy a munkások városi részarányuknál lényegesen kisebb mértékben jutottak új állami bérlakásokhoz, s a lakótelepeken a hatvanas évek elején-közepén éppenséggel a káderek (s általában az értelmiségiek) voltak túlréprezentálva. Az eredmény annyira hihetetlennek tűnt, hogy először azt hittük, rosszul kódoltuk a foglalkozást, s megkértük statisztikusunkat, hogy ellenőrizze a programot [...] Kiderült, a hiba nem a kódolásban van, hanem a társadalmi rendszerben”

70-es évek: Konrád György- Szelényi Iván kutatásai

[...] a lakáselosztás hatósági rendszere nem teljesítette azokat a társadalompolitikai célkitűzéseket, melyeknek szolgálatában funkcionálnia kellett volna. E modellen belül oly módon keveredtek össze a szociális lakáselosztás és az érdemeket jutalmazó, bérkiegészítő lakásjuttatás szempontjai, hogy ezáltal rendszeresen a magasabb jövedelmű rétegek jutnak olcsóbb és értékesebb lakáshoz.

[...] a magát munkásállamnak nevező rendszer szisztematikusan hátrányban részesítette a munkásokat az új állami bérlakásokhoz juttatásban”.

**Konrád György–Szelényi
Iván 1971**

A. Vállalkozók	B. Alkalmazottak	C. Munka- nélküliek	D. Öregségi, illetve hozzátartozói nyugdíjasok	E. Rokkantsági nyugdíjasok	X. Egyéb inaktívak	Y. Gyermekek, illetve tanulók
A1. Nagyvállalkozók	B1. Vezetők, menedzserek	A korábbi modellekben vezetőként, értelmiségiként voltak besorolva, függetlenül attól, hogy alkalmazottként vagy vállalkozóként végzik a munkájukat. Ez a modell foglalkozástól függetlenül, vállalkozóként klasszifikálja az önállókat és alkalmazottként az alkalmazottakat. A séma az alkalmazottak, illetve vállalkozók csoportjait részletezi, a nem foglalkoztatottakat pedig inaktív státusuk szerint veszi számításba.				
A2. Közepes vállalkozók	B2. Szakértők, értelmiségiek					
A3. Kisvállalkozók	B3. Egyéb szellemi munkát végzők					
	B4. Szakmunkások					
	B5. Betanított munkások					
	B6. Segédmunkások					

Az osztályszerkezet normatív-funkcionalista modelljének elméleti felépítése – összevont forma

Munkamegosztás

Cél: egy elégedetlenségi hullám, új népi felkelés elkerülése

Kádári konszolidáció: életszínvonal emelése a második gazdaság engedélyezésével

1. csökkent a központi tervezés szerepe és nőtt a vállalati önállóság a termelés és a beruházások terén.
2. liberalizálódtak az árak, vagyis a hatóságilag rögzített árak mellett egyes termékek árai a piaci keresletnek megfelelően alakulhattak.
3. *a bérrendszerben bevezették az átlagbér-szabályozást*, bizonyos béralap felett rendelkezve a vállalatok maguk állapítsák meg dolgozóik fizetését (bérdifferenciálás). Ez szabadabb, az egyéni és kollektív (vállalati) eredményességtől függő jövedelemszabályozást eredményezett.

új gazdasági mechanizmus 1968

A szocialista M-o. gazdasági irányításának és tervezésének átfogó reformja

Második gazdaság megjelenése:

Kompenzációs bevétel, másodlagos jövedelemszerzés lehetősége

- ✓ Mezőgazdaságban: háztájizás, állattartás,
- ✓ Iparban: fusizás, maszekolás (magánszektor), 80-as évektől: géemkázás ((V)GMK-Vállalati Gazdasági Munkaközösségek)
- ✓ Vendéglátásban: borravaló, gebinezés
- ✓ Szellemi: különóra, hálapénz, másod-harmadállás intézménye

**új gazdasági
mechanizmus 1968**

nem elsősorban a foglalkozás a meghat. – hanem
életkörülmények, életmód... több dim.-ban elfoglalt hely

7 dimenzió lekérdezése:

1. fogyasztás
2. kultúra, életmód
3. Érdekérvényesítés
4. Lakás
5. Lakókörnyezet
6. Anyagi színvonal
7. Munka (körülm., presztízs)

1-nagyon kedvezőtlen; 7-nagyon kedvező - klaszteranalízis -
típusok alkotása státuszcsoportok alkotása

1981-82. Kolosi Tamás modellje

---

1. Elit (7%)
- 2-5. átlag feletti (29 %)
- 6-7. átlagos (17%)
- 8-11. átlag alatti (33%)
12. Depriváltak (14%)

(Nemigen használják (nagy minta, részletesség, nincs anyagi fedezet))

1. Az elit családok
2. A városias felső réteg
3. A falusias felső réteg
4. A fogyasztói magatartású középréteg
5. A városias jómódú munkások
6. A rossz anyagi helyzetű középcsoport
7. A falusias középcsoport
8. Az érdekvényesítő alsó csoport
9. A jó anyagi helyzetű falusias alsó csoport
10. A városias alsó csoport
11. Az enyhén deprivált családok
12. A deprivált családok

Kolosi 12 státuszcsoportha (1982)

Chattanooga Times Free Press Bennett

© Clay Bennett.

Ezek csak elméleti modellek – nincs mögöttük empíria

1. Szelényi Iván két háromszög modellje

2. Kolosi Tamás L-modellje

Alap: a második gazdaság és a piac fokozódó szerepe miatt – jelentős változások a társ.szerk.-ben

A társadalom-
szerkezet
megkettőződése

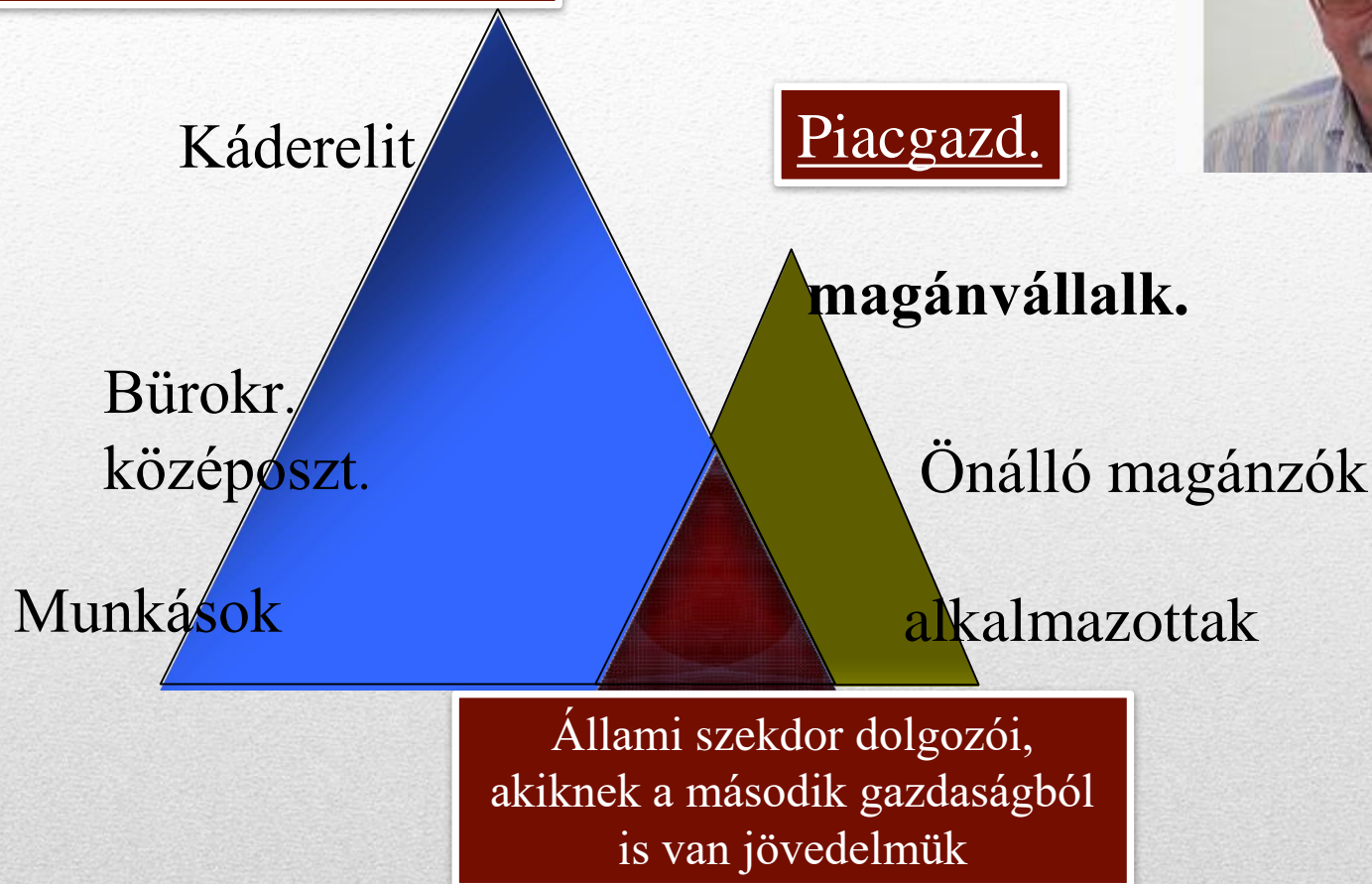

Előrejelzés: a piaci szektor jelentősége nőni fog, az állami csökken

'80-as évek: 2 elméleti modell

Állami redistributív gazd.

Piacgazd.

1. Szelényi két háromszög modellje

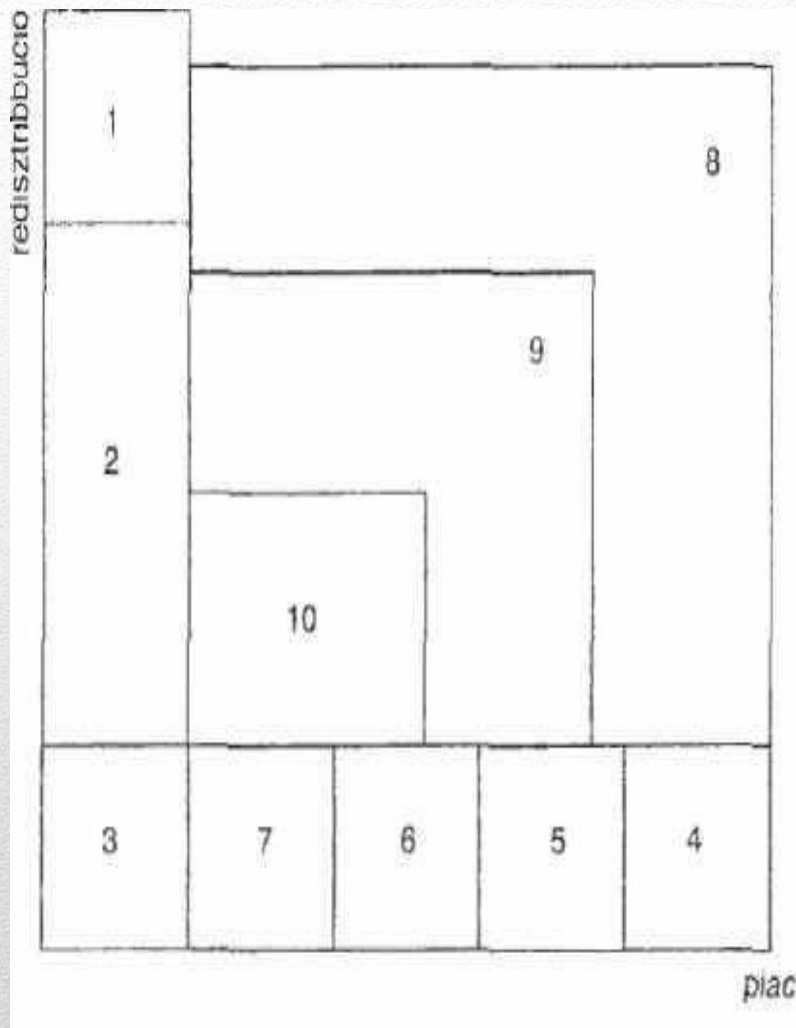

Mikor 1983-ben és 1984-ben falun jártam, észrevettem, hogy az elmúlt néhány évben új, kétemeletes, villaszerű házak jelentek meg (hagyományosan a magas színvonalú épületek is földszintesek voltak). Amikor érdeklődtem a tulajdonosok foglalkozása felől, rendszerint kétfajta választ kaptam: az egyik csoportba a helyi káderelit tartozott, a szövetkezet vagy a helyi tanács elnökétől a párttitkáron, az iskolaigazgatón át az orvosig vagy az állatorvosig; a másikba sikeres, részidős vállalkozó-gazdálkodók, zöldségtermesztők, akik üvegházakból az első zöldpaprikákat és paradicsomokat viszik piacra minden évben, nagybani sertéstenyésztők, szarvasmarhatartók, tv-szerelők és magán-autójavítók stb.

Szelényi Iván visszaemlékezése

- 1 = politikai-államigazgatási vezetők,
- 2 = a redisztributív szektor nem vezető középszintű alkalmazottai és munkásai,
- 3 = a redisztributív szektor szakképzetlen munkásai, akik nem tudnak második gazdaságba bekapcsolódni,
- 4 = a magánvállalkozók,
- 5 = latens magánvállalkozók,
- 6 = a magánszektor kisárutermelői,
- 7 = a második gazdaságban részt vevő szakképzetlenek,
- 8 = menedzserek, gazdasági vezetők,
- 9 = a redisztributív szektorban és a második gazdaságban egyaránt nagy jövedelmet elérő értelmiségiek, szakmunkások,
- 10 = redisztributív szektorban és a második gazdaságban egyaránt közepes jövedelmet elérők.

2. Kolosi Tamás L-modellje

TÁRKI MHP felvételek

Állami szektor elolvadt, állami tulajdon szétfolyt – magántul. nem erősödött kellő mértékben –spontán priv. az állami vagyon védelme nélkül!

1988 – Társasági tv.

- cél: piacgazd., gazd.-i hatalom a pol.-ból

1991 – Privatizációs tv.

- Állami cégek tudatos tönkretétele, új gazd.i szervezetek (Kft. Bt., Rt.)

1992 – EU társult szerződés

- Állami mg. leépítése (O.K., de tönkrement), élelmiszerip. gyors privat. (ne legyen konkurencia)

Rendszerváltozás utáni helyzet

- **1993** – bankkonszolidáció
  - 360 mrd Ft a bankok feltöltésére–vállalkozói réteg megerősítése hitelek útján (adósságok, bankbotrányok)
- **1995** – privatizációs tv.
  - Energiaszektor, Bank, Kórházak, föld

Hatás:

10-15 % - gyors meggazdagodás

40 % - elszegényedett

maradék: középosztály

anyagi helyzetük folyamatosan romlik

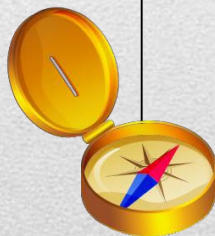
Cél: a további süllyedés megakadályozása+ szilárd egzisztencia kialakítása

5 csoport:

1. Elit (3 %)
2. Felső-középosztály (8%)
3. Középosztály (31 %)
4. Munkásosztály (38 %)
5. Depriváltak (20 %)

4 dimenzió alapján:

Jövedelem
Lakáskörülmények
Vagyoni helyzet
Életkörülmények

Kolosi 12 státuszcsoportja (’80-as évek):

1. Elit (7%)
- 2-5. átlag feletti (29 %)
- 6-7. átlagos (17%)
- 8-11. átlag alatti (33%)
12. Depriváltak (14%)

**Óvatos összehasonlítás!
(más módszertan)**

Kolosi Tamás – Róbert Péter (2004)

Magyar osztálytársadalom: négylépcsős piramis?

Négy társadalmi osztályból álló társadalomszerkezet kezd kikristályosodni Magyarországon – állítja a több mint egy évtizede folytatott hazai háztartásvizsgálataira hivatkozva a Társadalomkutatási Intézet Rt. legújabb jelentése. A néhány hete publikált Tárki-felmérés szerint a hazai „alsó osztály” – amely lényegében a szakképzetlenekből és családtagjaikból áll – 1995-ben még 42, tavaly viszont már csak 33 százalékat tette ki a népességnek. Ebben a társadalmi csoportban, amelynek legalsó szegmenséhez tartoznak például a hajléktalanok, egy főre (pontosabban úgynevezett „fogyasztási egységre”) tavaly összeségében átlagosan 703 ezer forint nettó jövedelem jutott. A társadalmi piramis második fokán a szolgáltató, illetve a termelő szektor szakképzett munkavállalói helyezkednek el: a „munkásosztály” a maga 41 százalékos számarányával a legnépesebb társadalmi osztály jelenleg Magyarországon. A szolgáltató ágazatokba sorolt családokban egyébként 2005-ben átlagosan nettó 969 ezer, míg a kétkezi munkások

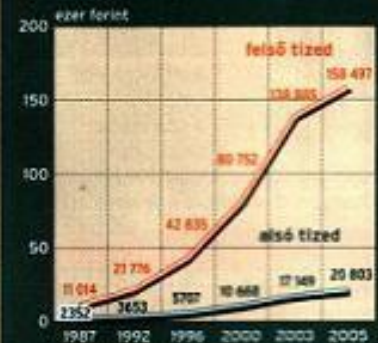
A társadalmi osztályok számaránya Magyarországon – 1995, 2005 (százalék)

Forrás: Feketén, Fehéren – Monitorjelentések, Tárki – 2005

háztartásaiban 867 ezer forint jutott egy-egy „fogyasztási egységre”. A magyar társadalom harmadik szintjén található „középosztály” Kolosi Tamás és Dencső Blanka szociológusok értelmezése szerint alapvetően ugyancsak két nagyobb rétegből, a beosztott értelmiségiekéből, illetve a kis- és középvállalkozókból áll. Az előbbieknél 2005-ben 1,362 millió, az utóbbiaknál 1,299 millió forint nettó jövedelem jutott egy főre. A két utóbbi csoport egymáshoz viszonyított anyagi helyzete bizonyos hullámzást mutat, a kilencvenes évek közepén még a vállalkozók rétege, az ezredfordulón viszont már egyértelműen az „intelligencia” állt jobban, míg az utóbbi évtizedben jövedelmi viszonyaik a kiegyenlítődés irányába mutattak. A társadalmi hierarchia csúcsán Kolosiek szerint a népesség mintegy 3 százalékat kitevő „felső osztály” áll. A nagyvállalkozókból, vezető menedzserekből és az értelmiség egy részéből kialakult elit családjai éves szinten legalább nettó 8–10 millió forintos jövedelemmel rendelkeztek 2005-ben.

Az egy főre jutó havi nettó átlagjövedelmek a magyar társadalom legalsó, illetve legfelső tizedében

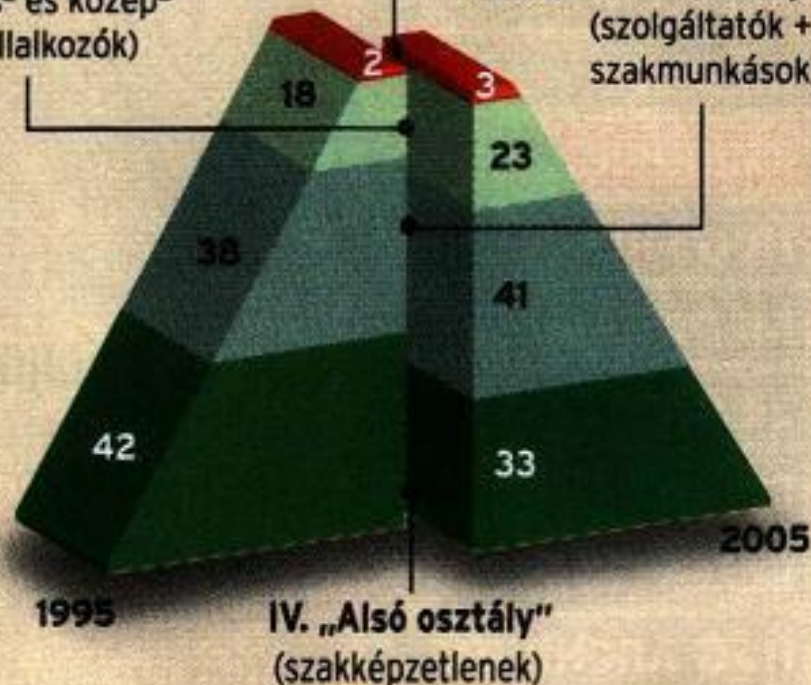
Forrás: Feketén, Fehéren – Monitorjelentések, Tárki – 2005

A társadalmi osztályok számaránya Magyarországon – 1995, 2005 (százalék)

I. „Felső osztály” (tőkések, menedzserek, vezető értelmiség)

II. „Középosztály” (beosztott értelmiség + kis- és középvállalkozók)

III. „Munkásosztály” (szolgáltatók + szakmunkások)

Forrás: Feketén, Fehéren – Monitorjelentések, Tárki – 2005

Az egy főre eső jövedelem medián értékének %-ában meghatározott csoportok

Jómódúak	8 %	765 000 fő
Felső középréteg	27 %	2 738 000 fő
Középréteg	31 %	3 120 000 fő
Alsó középréteg	22 %	2 235 000 fő
szegények	12 %	1 208 000 fő

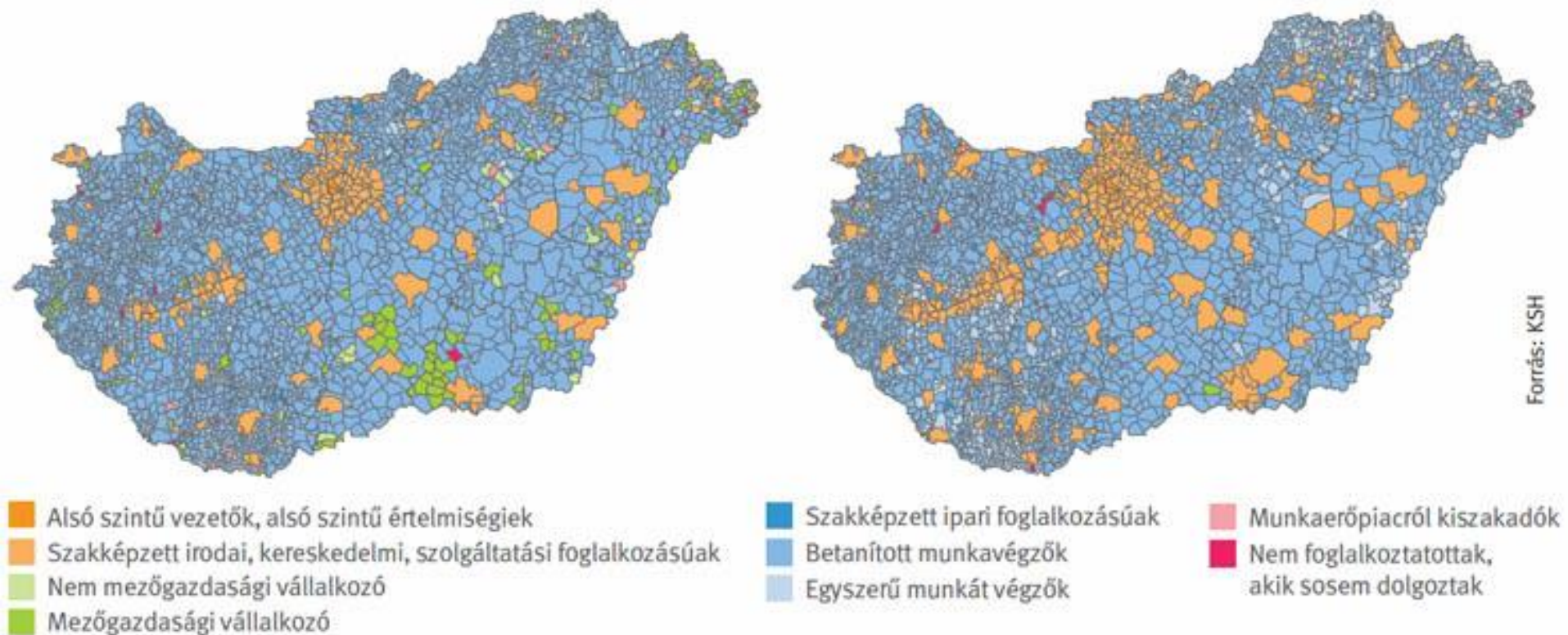
1.3. Táblázat Empirikus becslés az egyes jövedelmi kategóriák létszámára (az egy főre jutó jövedelem medián-értékének százalékában meghatározott csoportok, százalék, illetve ezer fő)

	1987	1992	1996	2000	2003	2005	2007	2009
Százalékos megoszlás								
„jómódúak” (akiknek a medián kétszeresénél több a jövedelme)	6	7	9	9	9	9	7	8
„felső-középréteg” (a medián 120–200%-a)	27	25	23	25	25	25	25	27
„középréteg” (a medián 80–120%-a)	39	42	35	34	34	33	36	31
„alsó középréteg” (a medián 50–80%-a)	24	20	21	23	22	24	22	22
„szegények” (50% alatt)	4	6	12	9	11	10	10	12
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100
Népességbecslés, ezer fő								
„jómódúak” (akiknek a medián kétszeresénél több a jövedelme)	599	737	919	920	882	899	715	765
„felső-középréteg” (a medián 120–200%-a)	2848	2583	2415	2596	2546	2514	2476	2738
„középréteg” (a medián 80–120%-a)	4120	4326	3654	3424	3418	3342	3684	3120
„alsó középréteg” (a medián 50–80%-a)	2533	2085	2136	2351	2191	2373	2215	2235
„szegények” (50% alatt)	410	643	1197	930	1105	969	983	1208
Szegénységbecslés*, alsó és felső határok, ezer fő								
Felső	432	700	1299	1004	1182	1047	1065	1241
Alsó	398	583	1105	849	1030	887	901	1175
népesség az év elején összesen, ezer fő								
	10509	10374	10321	10222	10142	10096	10066	10013

*sztdenderd hiba alapján, 95 százalékos megbízhatósági szinten

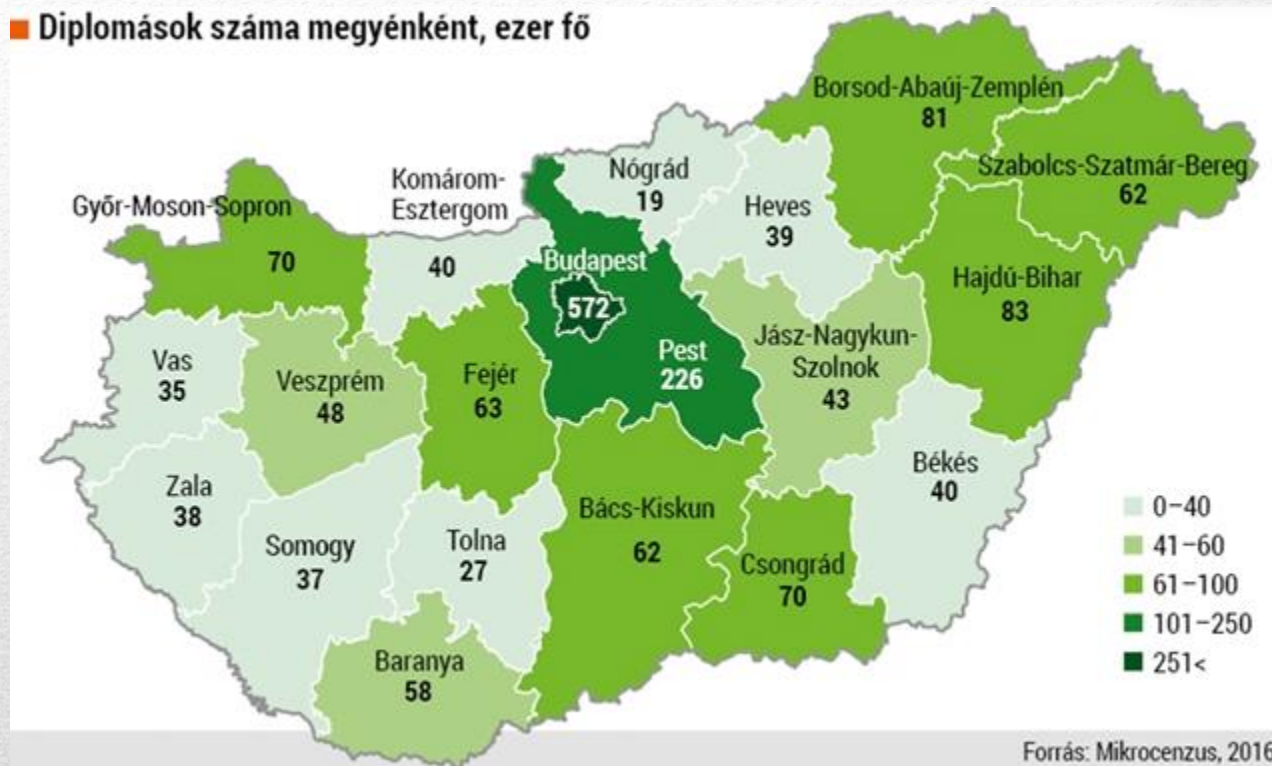
Forrás: 1987: KSH jövedelemfelvétel. 1992–1996: Magyar Háztartás Panel. 2000–2009: TÁRKI Háztartás Monitor

A legnagyobb arányban előforduló társadalmi rétegek településenként 2001-ben és 2012-ben

Diplomások száma megyénként (2016)

Ha valaki faluban él, harmadakkora esélye van diplomáig eljutni, mint egy budapestinek.

Míg a fővárosban élők közül átlagosan minden harmadik, a megyeszékhelyeken pedig jóformán minden negyedik lakos diplomás, a községekben csak minden tizedik emberről mondható el ugyanez.

Bér- és jövedelempolitika

Adó- és foglalkoztatás
politika

TÁRSADALOM-
POLITIKA

Emberi erőforrásokat
megújító területek (oktatás,
szociális ágazat)

családpolitika

lakáspolitik

Máté-effektus:

*"Mert mindenkinek, akinek van, adatik, és
bővelkedni fog; attól pedig, akinek nincs,
még az is elvétetik, ami je van". (Máté 13:12)*

az előnyösebb helyzetben lévők további kiváltságokhoz jutnak, míg
a hátránnyal indulók további nehézségekbe ütköznek.

Koherens osztálypolitika

2008 után

Terhes
babapiskóta

Viszonylag kis-közepes
létszámú, belseg is
tagolt **ELIT**

Nagy létszámú, belseg
mind vertikálisan mind
horizontálisan differenciált
KÖZÉPRETEG

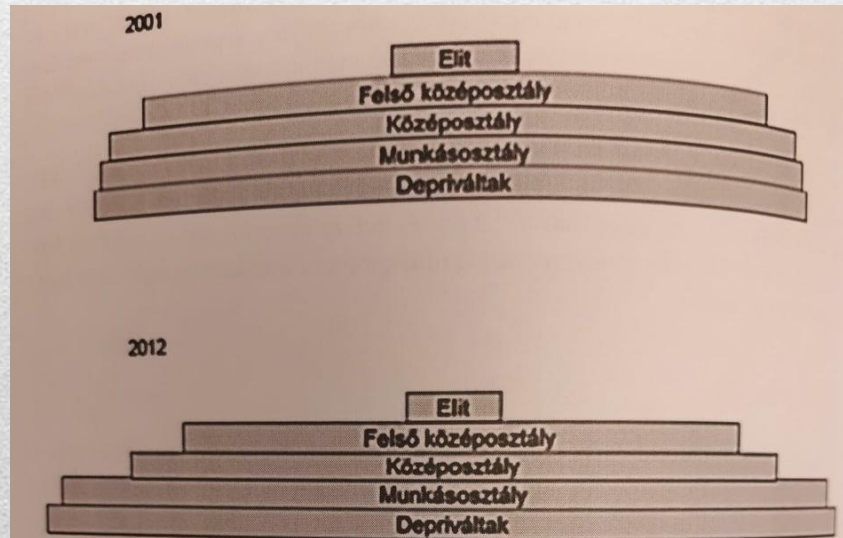
Viszonylag kis-közepes létszámú,
belseg is tagolt **SZEGÉNYSEG**

Modern társadalmak optimális elrendeződése (Kolosi)

(%)	1977	1987	1992	1999	2009
„Terhes babapiskóta”: sokan középen, kevesen fent és kevesen lent	kb. 67%	32,7%	6,7%	4,3%	...
„Elitista modell”: kevesen fent, nagyon kevesen középen, sokan lent	5-8%	8,3%	51,4%	60,6%	56,6%

Kolosi és munkatársai

A magyar társadalom szubjektív képe 1977 és 2009 között

A magyar társadalom piramis formájú szerkezete (Kolosi- Pósch 2014)

Kiindulás: a társadalmi jólét **anyagi**, materiális dimenzióját három fő tényező határozza meg:

- a jövedelmi,
- a fogyasztási és
- a vagyoni javak eloszlása.

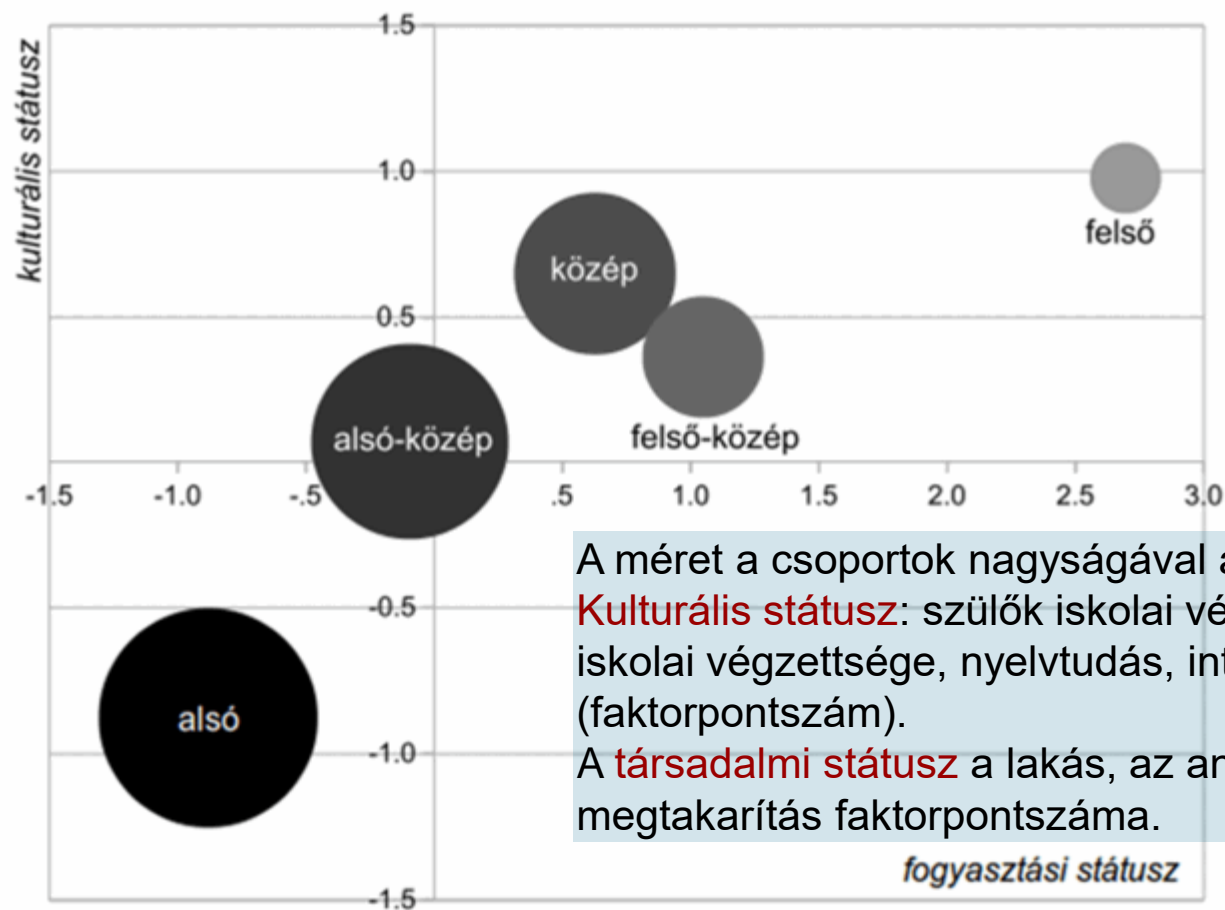
Ezek együttesét **fogyasztási státusznak** nevezzük és egy összetett (háromelemű) kompozit index segítségével mérik.

a materiális dimenzión túl a rétegződés egyik legfontosabb meghatározója a kulturális tőke.

Fogyasztási státuszcsoportok

Tárki HM, 2014

A méret a csoportok nagyságával arányos.

Kulturális státusz: szülők iskolai végzettsége, a kérdezett iskolai végzettsége, nyelvtudás, internethasználat (faktorpontszám).

A **társadalmi státusz** a lakás, az anyagi státusz és a folyó megtakarítás faktorpontszáma.

Fogyasztási státuszcsoporthoz tartozók helyzete a háztartásfő fogyasztási státusza és kulturális státusza szerint, 2014

Státuszcsoport	Százalék
alsó	36
alsó-közép	29
közép	20
felső-közép	11
felső	4
<i>Összesen</i>	<i>100</i>

N=1739.

Forrás: Háztartás Monitor 2014

Fogyasztási státuszcsoportok százalékos aránya a háztartások körében, 2014

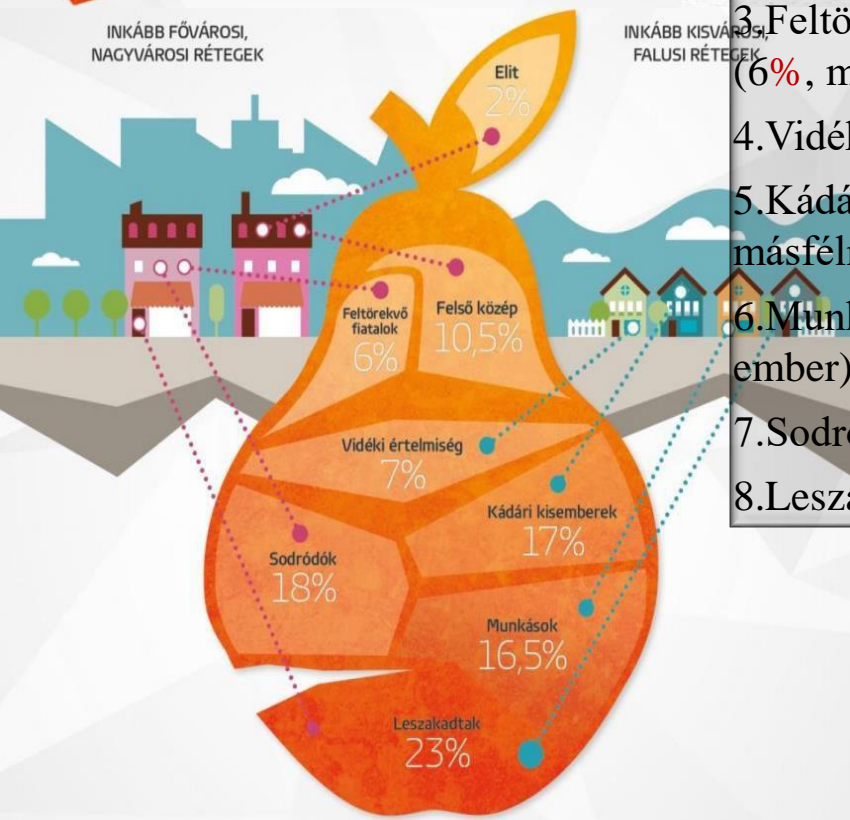

OSZTÁLYLÉTSZÁM2014

társadalom • hely • érték

INKÁBB FŐVÁROSI,
NAGYVÁROSI RÉTEGEK

INKÁBB KISVÁROSI,
FALUSI RÉTEGEK

1. Elit (2%, legfeljebb 200.000 ember)
2. Felsőközép (10,5%, szűk egymillió ember)
3. Feltörekvők, önmegvalósító fiatalok (6%, mintegy félmillió ember)
4. Vidéki értelmiség (7% 6–700.000 ember)
5. Kádári kisember (17%, mintegy másfélmillió ember)
6. Munkások (16,5%, mintegy másfélmillió ember)
7. Sodródók (18%, 1,6–1,7 millió ember)
8. Leszakadtak (23%, bő kétmillió ember)

Elit (1,3 %)

Vagyonos felsőközép (10,5 %)

Jól kereső középosztály (7 %)

Kultúrafogyasztó középosztály (8 %)

Magas kapcsolatú középosztály (12,5 %)

Munkások (15,5 %)

sodródók (25 %)

Depriváltak (29 %)

A GfK és az MTA közös kutatása, 2014

réteg	legmagasabb befejezett iskolai végzettsége (%)*	életkori átlag (év)	háztartási nettó összjövedelmi kategória (Ft)	családi állapota (%)	roma származásának mondja magát (%)	állandó lakhelyének település típusa (%)	lakásérték átlag (Millió Ft)	nem beszél idegen nyelven (%)	volt nyaralni külföldön az elmúlt évben (%)
Elit	43% érettségi, 52% felsőfok	45,1	50% 301–500 ezer, 33% 501–1 millió	53% házaspár, 16% elvált	NJ**	45% Bp, 40% megyei jogú város	21,5	24%	70%
Felső közép	40% érettségi, 39% felsőfok	39,8	24% 201–300 ezer, 22% 301–500 ezer, 2% 501–1 millió	33% egyedülálló, 43% házaspár, 14% elvált	NJ	32% Bp, 27% egyéb város, 22% község	12,5	30%	35%
Feltörekvők	49% érettségi, 33% felsőfok	39,6	16% 121–150 ezer, 38% 151–200 ezer, 31% 201–300 ezer	33% egyedülálló, 15% élettársa van, 36% házaspár	NJ	42% Bp, 26% megyei jogú város	10,7	26%	34%
Vidéki értelmiség	29% érettségi, 44% felsőfok	43,8	33% 151–300 ezer, 26% 201–300 ezer, 17% 301–500 ezer	71% házaspár	NJ	46% egyéb város, 31% község	12,7	30%	30%
Kádári kisemberek	25% legfeljebb alacsony, 22% szakmunkás, 34% érettségi	44,6	16–16% 91–120 ezer és 121–150 ezer, 19% 151–200 ezer, 24% 201–300 ezer	19% élettársa van, 43% házaspár, 12% elvált	NJ	46% egyéb város, 29% község	9,7	55%	18%
Sodródók	31% legfeljebb alacsony, 17% szakmunkás, 40% érettségi	38,1	8% 60 ezer alatt, 16% 121–150 ezer, 22% 151–200 ezer, 33% 201–300 ezer	38% egyedülálló, 12% elvált	NJ	25% Bp, 24% megyei jogú város, 29% egyéb város	9,2	54%	23%
Munkások	23% legfeljebb alacsony, 38% szakmunkás, 33% érettségi	40,9	15% 91–120 ezer, 33% 151–200 ezer, 23% 201–300 ezer	34% egyedülálló, 15% élettársa van, 35% házaspár	4%	47% egyéb város, 23% község	8,8	78%	9%
Leszakadtak	39% legfeljebb alacsony, 28% szakmunkás, 29% érettségi	44,7	8% 60 ezer alatt, 26% 61–90 ezer, 19% 91–120 ezer, 14% 121–150 ezer	14% élettársa van, 35% házaspár, 13% elvált, 12% özvegy	11%	39% egyéb város, 28% község	7,1	80%	3%

*Az adott csoportban leggyakoribb, legjellemzőbb (szignifikáns) százalékos értékek. Nem feltétlenül ad ki 100%-ot.

**Nem jellemző.

Az Osztálylétszám2014 kutatás rétegeinek legfontosabb, legjellemzőbb tulajdonságai

- ✓ a 2000-es évek elején megfogalmazott várakozásokhoz képest nem következett be a társadalom középosztályosodási folyamata;
- ✓ óriási a szakadék a főváros/ nagyvárosok és kisvárosi/falusi lakóhely között;
- ✓ a magyar társadalom „farnehéz”, az alsó rétegek felé húz;
- ✓ a magyar társadalomban gyenge az osztálytudat;
- ✓ a magyar társadalomban könnyű egyik rétegből lejjebb kerülni egy alatta lévőbe, de a feljebb lépés nehézkes

Az Osztálylétszám 2014 kutatás főbb megállapításai

Felső-uralkodó
tőkésosztályok

Köztes-
közvetítő
osztályok

Alsó- alávetett
munkásosztályok

A társadalmi elmérések egytől-egyig azt mutatják, hogy a magyar társadalom alakja emlékeztet egy elnyúlt cseppre, melynek a felső szára sokkal hosszabb, mint az alsó gömbje.

a csepp elnyúlt felső szárának alja messzebb van annak tetejétől, mint az alsó gömb aljától.

**Széthúzódó
osztály-
szerkezet**

A polarizáció kezdete:
70-es, 80-as évek

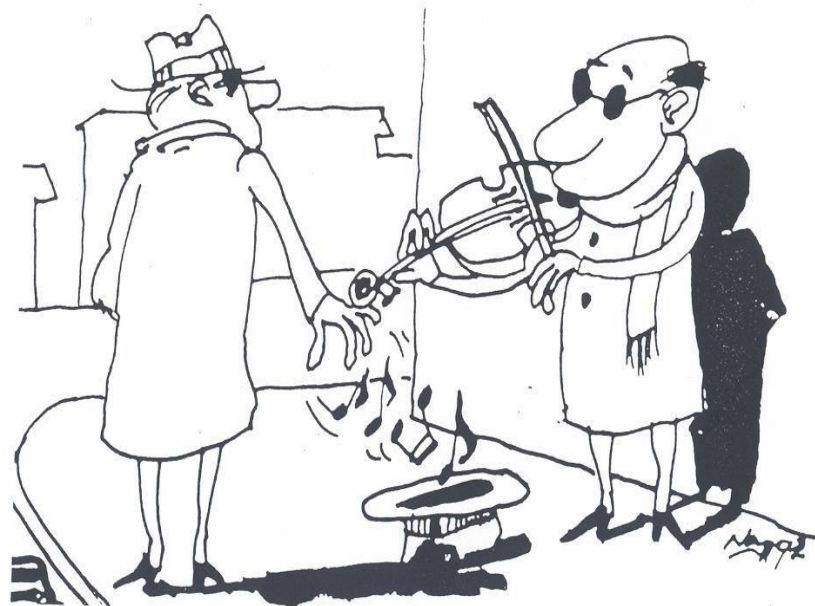
A csepp (Éber, 2020)

Horváth
Tibor

A MAGYAR TÁRSADALMI RÉTEGEK FŐBB ISMÉRVEI

	Felső tízezer	Középosztály	Szegények
Jövedelme	Mesé	Tragikomédia	Kabaré
Vásárlási szokásai	Szükségeit szerint bármit megvehet	Fizetéskor a diszkontáruházakban bespájzol	Nézegeti a kirakatokat
Hol eszik?	Étteremben	Otthon	Hol eszik, hol nem eszik
Hogyan öltözködik?	Méretre varrat	Készen vásárol	Turkál magának
Mit visel általában?	Adidas joggingot	Konfekciót	Közterheket
Hol szórakozik?	Garden-party	Házibulin	Tömegdemonstráción
Hogyan közlekedik?	Új típusú nyugati kocsival	Használt szocialista kocsival	Tömeg-
Milyen szerencsejátékot űz?	Rulett, Black Jack, Baccarat	Tótó, Lottó, Bongó	Autóbuszon történő bliccelés
Miben tartja pénzét?	Ékszer, valuta, ingatlanok	Takarékkönyv	Malacpersely
Álláslehetőségei	Ügyvezető igazgatói állás	Főmérnöki állás	Sorban állás

	Felső tízezer	Középosztály	Szegények
Mi nyomasztja?	Hogy még egyszer betörnek hozzá	Hogy egyszer betörnek hozzá	Hogy egyszer betör valahová
Mit sportol '92 telén?	Síel Ausztriában	Rödlizik a budai hegyekben	Összetöri magát a lefagyott járdán
Mit vár 1993-tól?	Alacsonyabb adókat	Magasabb bért	1994-et

NAGY JÁNOS RAJZA